

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

Vybrané aspekty literární tvorby Ondřeje Neffa

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jitka Brzáková

Specializace v pedagogice, Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: doc. PhDr. Daniel Bína, Ph.D.

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 13. června 2018

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce, doc. PhDr. Danielu Bínovi, Ph.D., za jeho cenné rady, připomínky a poznatky.

Obsah

Úvod	3
Ondřej Neff.....	4
Pracovní kariéra.....	4
Osobní život.....	5
Inspirace.....	6
Literární tvorba Ondřeje Neffa	7
Populárně naučné práce	7
Beletristická tvorba.....	8
Žánr sci-fi	10
Funkce sci-fi	11
Typy sci-fi	11
Jednotlivé žánry sci-fi.....	12
Fáze české literární science fiction	13
Fáze první	13
Fáze druhá.....	14
Fáze třetí	15
Fáze čtvrtá.....	16
Fáze pátá.....	17
Styl a jazykový kód	19
Stratifikace národního jazyka	19
Strukturní útvary.....	20
Nestrukturní útvary.....	21
Členění jazykových prostředků	22
Příslušnost k jednotlivým útvarům národního jazyka	22
Stylový příznak jazykových prostředků	22
Dobový příznak jazykových prostředků.....	22
Expresivita jazykových prostředků	23
Původ jazykových prostředků	23
Frekvence jazykových prostředků	23
Příznakovost a nepříznakovost jazykových prostředků.....	24
Kompoziční výrazové prostředky.....	25
Pole šťastných náhod.....	26
Spisovné výrazy.....	28
Termíny	28

Archaismy.....	29
Historismy	29
Dysfemismy.....	29
Vulgarismy	29
Zkratky	30
Cizí slova	30
Nespisovné výrazy.....	31
Měsíc mého života.....	32
Spisovné výrazy.....	35
Deminutiva	35
Eufemismy.....	35
Dysfemismy.....	35
Vulgarismy	35
Cizí slova	36
Výrazy spojené s islámskou vírou	36
Nespisovné výrazy.....	37
Obecně česká slova.....	37
Fonetický přepis	37
Tma.....	38
Spisovné výrazy.....	39
Termíny	39
Historismy	39
Deminutiva	39
Eufemismy.....	39
Dysfemismy.....	39
Vulgarismy	40
Anglicismy	40
Nespisovné výrazy.....	41
Závěr.....	42
Resumé	44
Seznam literatury.....	45

Úvod

Obsah této kvalifikační bakalářské práce je zaměřen na českou vědeckofantastickou literaturu, konkrétně na jednoho z jejích nejvýznamnějších, nejznámějších, ale především současných představitelů, Ondřeje Neffa, a na jeho literární tvorbu. Detailněji nahlédneme na charakteristické rysy literární práce Ondřeje Neffa, a to především na jazykovou rovinu vybraných děl.

Předmětem zájmu budou na jedné straně počítačové romaneto s názvem Pole šťastných náhod vydané roku 1989, několik měsíců před sametovou revolucí. Dále román Měsíc mého života - přestože byl vydán o rok dříve než předcházející dílo - je v něm patrnější přímá kritika společnosti, která v tehdejší době nebyla režimem vítána. A na straně druhého román s titulem Tma, který byl vydán několik let po sametové revoluci, a to roku 1998.

Dílo Měsíc mého života a antiutopický román Tma byly vybrány kvůli roku, kdy byly napsány. První zmíněný byl vydán roku 1988, tudíž rok před vypuknutím sametové revoluce, v době, kdy byl stále u moci totalitní režim, který ovládal společenský a kulturní život. Vydávané knihy podléhaly cenzuře, tudíž autoři se mnohdy uchýlovali k alegorickým implicitním vyjádřením, za kterými se skrývala kritika společnosti a režimu. Druhý zmíněný titul byl vydán až téměř deset let poté, co byl režim svrhnut, a byla nastolena demokratická společnost. Třetí titul, Pole šťastných náhod, byl vybrán z důvodu odlišnosti od ostatní Neffovy tvorby. Nejen, že se jedná o formu romaneta (nikoliv povídky či románu), ale zároveň je u tohoto díla sporná příslušnost k žánru sci-fi, jelikož hlavní motiv knihy se převážně odehrává na bázi přesvědčení hlavních postav, bez jejichž víry, by tento fantastický prvek zmizel a zůstal by zde jen realistický příběh o všedních lidech.

V následujících kapitolách představujeme osobnost Ondřeje Neffa, s jeho osobním i pracovním životem a obsáhlou literární tvorbou.

Kromě oddílů zaměřených na uvedeného autora, jsou zde i kapitoly o české science fiction. Čtenář se obeznámí nejen s definicí žánru, ale také s odlišnými typy a vývojovými fázemi žánru na poli české literatury.

Jelikož se práce orientuje na vybrané aspekty, v tomto případě převážně na jazykovou oblast určených děl, součástí těchto nadcházejících stránek jsou i kapitoly zabývající se lexikologickou, ale rovněž i stylistickou rovinou českého jazyka.

Na konci dokumentu je přiložený seznam vybrané odborné literatury, která je jen střípkem v porovnání s množstvím vědeckých i populárně naučných publikací, které se věnují české science fiction či české lexikologii a stylistice.

Ondřej Neff

Ondřej Neff se narodil 26. června 1945 v Praze.¹ Jeho otcem je známý český spisovatel, autor psychologických a sociálních románů, Vladimír Neff, který se mimo jiné věnoval i překladatelství a scenáristice. Není pro to překvapením, že se jeho syn vydal v otcových stopách.

Ondřej Neff je jednou z nejvýraznějších osobností české literatury v oblasti science fiction. Nejen, že je významným a uznávaným spisovatelem, ale je také novinářem a věnuje se vydávání internetových deníků, čímž se zařadil mezi průkopníky internetové žurnalistiky. Prvním deníkem je Neviditelný pes, který byl založen roku 1996 a od roku 2005 se stal součástí webové stránky Lidovky.cz. Druhým deník nese název DigiNeff. Byl založen roku 1999 a zabývá se, jak už název napovídá, digitálním fotografováním a vším, co jej doprovází.²

Pracovní kariéra

Co se týče jeho studií a pracovní kariéry, roku 1969 vystudoval Fakultu sociálních věd a publicistiky na Univerzitě Karlově v Praze. Následující rok získal titul PhDr., doktor filosofie. Mezi lety 1970 až 1974 pracoval v nakladatelství Albatros, specializující se na vydávání literatury pro děti a mládež. Rok poté se zabýval, obdobně jako v nakladatelství Albatros, propagací, a to v obchodním domě Kotva. Od roku 1975 do roku 1979 byl zaměstnán jako fotograf v Ústředí lidové umělecké výroby a následných sedm let, až do roku 1985, působil jako redaktor v deníku Mladá fronta. Po krátké přestávce se stal roku 1987 redaktorem literárního týdeníku Kmen, kde působil příští dva roky. Během let 1990 a 1994 se po účasti na privatizaci deníku Mladá fronta a následné změně názvu na Mladá fronta DNES, dostává opět k funkci redaktora, a to vedoucího víkendové přílohy. Také založil SF (science fiction) měsíčník s názvem Ikarie, jehož byl po tři roky, od roku 1990 až do roku 1993, šéfredaktorem.³

¹ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 156

² Ondřej NEFF. *Osobnosti.cz* [online]. Praha: Tiscali Media, 2018 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/ondrej-neff#cv>

³ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 156

Jak již bylo zmíněno, Ondřej Neff se kromě žurnalistiky zabývá i scenáristikou. Během let 1995 a 1996 se podílel na vytvoření scénáře k prvnímu českému sitcomu *Nováci*.⁴ Na tomto scénáři se podílel spolu s Vojtěchem Steklačem, Vladimírem Kovaříkem, Miroslavem Vaicem a Oldřichem Dudkem.⁵

Taktéž je považován za jednoho ze zakladatelů Institutu digitální fotografie a veletrhu digitální fotografie Digiforum.

Osobní život

V úvodu kapitoly bylo uvedeno, že český spisovatel Vladimír Neff, byl otcem tohoto kulturně všestranného činitele. Roku 1969 se Ondřej oženil s Michaelou Šprachtovou, která však v létě roku 2002 umírá na rakovinu.⁶ Z jejich manželství vzešly dvě děti. Syn David, který je fotografem v deníku *Mladá fronta DNES*, a dcera Irena.

Roku 2008 bohužel tuto rodinu postihla tragédie. V únoru zmíněného roku byla dcera Irena zavražděna. Nejprve byla prohlášena za nezvěstnou, po měsíci hledání byla však nalezena pohřbená v lese. Z činu byl obviněn její manžel Robert Novák, který byl odsouzen na třináct let vězení.⁷

Sám spisovatel v rozhovoru uvedl: „Podívejte se, já se jako spisovatel zabývám vymýšlením příběhů, takže jsem uvažoval o patnácti variantách. A to, že manžel zabije manželku, je prostě schéma známé už z antické literatury a já jsem mu to i do očí řekl, že přichází v úvahu. Ale jednal jsem s ním do poslední chvíle jako s člověkem, který je stejně postižený jako já. Jemu zmizela žena, mně dcera. Já jsem ho nijak nepodezíral. Můj syn s ním žil v jednom domě až do okamžiku, kdy přišla policie a zadržela ho. Chovali jsme se k němu jako k trpícímu člověku.“⁸

Později téhož roku se Ondřej Neff podruhé oženil s herečkou Ljubou Krbovou, s níž žije již od roku 2003.

⁴ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 156

⁵ Ondřej NEFF. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Studio Vémola: inSophy, 2011, 10. 8. 2008 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=820>

⁶ Ondřej NEFF. *Aktuálně.cz* [online]. Praha: Economia, 2018, 6. 7. 2014 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <https://www.aktualne.cz/wiki/osobnosti/ondrej-neff/r~eff5686204dd11e48ade002590604f2e/?redirected=1520933756>

⁷ BARTOSZ, Jakub a Jakub POKORNÝ. Dcera spisovatele Neffa byla zavražděna, k činu se přiznal manžel. *Idnes.cz* [online]. Praha: MAFRA, 2018, 13. března 2008 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/dcera-spisovatele-neffa-byla-zavrazdena-k-cinu-se-priznal-manzel-pxi-/krimi.aspx?c=A080313_142859_krimi_klu

⁸ tamtéž

Inspirace

Co se týče inspirace, nemalý vliv na jeho tvorbu měla díla slavného francouzského spisovatele Julese Verna, který je považován za jednoho ze zakladatelů vědeckofantastické literatury. Právě tento spisovatel a jeho fantazijní knihy se zasloužily o to, že se Ondřej Neff začal plně věnovat žánru sci-fi.

Jules Verne jej inspiroval natolik, že o jeho tvorbě napsal monografii s titulem *Podivuhodný svět Julese Verna* vydanou roku 1978.⁹

Vliv francouzského spisovatele je znát i ve vlastní autorské tvorbě Ondřeje Neffa. Několik jeho děl je orientováno na technickou dobrodružnou vědeckofantastickou literaturu tzv. verneovského typu. Jeho díla však nejsou zaměřena čistě jen na techniku, ale také na chování a vnitřní vývoj člověka, tudíž se zde prolíná jak verneovský, tak wellsovský směr sci-fi.¹⁰

Další osobnost, kterou Ondřej Neff považuje za svůj literární vzor a inspiraci, je spisovatel Ludvík Souček (1926 – 1978), o kterém v 70. letech publikoval článek v časopisu *Zlatý máj* a o kterém roku 2007 vydal sci-fi román s názvem *Tušení podrazu*.

⁹ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 156

¹⁰ Viz s. 14, podkapitola Fáze české literární science fiction, Fáze první

Literární tvorba Ondřeje Neffa

Ondřej Neff je literárně činným spisovatelem. Jeho díla nejsou zaměřena jen na určitý typ recipienta, a proto zaujmou širokou veřejnost. Čtenáři jsou jak dospělí, tak mládež, což je jeden z důvodů, proč je tento spisovatel tak známý. V jeho tvorbě můžeme najít beletrii, ale také tituly z oblasti populárně naučné literatury.

Populárně naučné práce

Nevěnuje se jen vlastní autorské tvorbě. Žánr science fiction ho tak oslovil, že se začal zabývat jeho historií, z čehož vznikla významná teoretická práce zabývající se českou sci-fi literaturou. Nejprve se k veřejnosti dostaly články o české sci-fi literatuře, které uveřejnil v časopise *Zlatý máj*.¹¹ Následně napsal o české sci-fi plnohodnotnou knihu. Konečným výtvorem se stala objevná studie o historii české literární fantastiky s názvem *Něco je jinak*, která byla vydána roku 1981 a autor se v ní zabývá posloupným vývojem české fantastiky a vědeckofantastických motivů již od dob Jana Amose Komenského. Čtenář se zde může dočíst o zdrojích rané fantastiky, ale také o moderní podobě žánru, za jejíhož představitele je označován mimo jiné Josef Nesvadba a Ludvík Souček. O pár let později, roku 1985, byly vydány úvahy pod souborným názvem *Tři eseje o české sci-fi*.¹²

Historií české vědeckofantastické literatury však neskončil. Během 80. let uspořádal v Praze cyklus přednášek o dějinách americké science fiction. Toto zaujetí se vyvinulo v napsání díla o historii americké sci-fi s názvem *Všechno je jinak*. Na této práci se podílel s Alexandrem Kramerem, novinářem, který byl v době normalizace disidentem a jehož spoluautorství bylo až do Sametové revoluce roku 1989 drženo v tajnosti.¹³

Kromě studií o vědeckofantastické literatuře napsal několik děl o digitálním fotografování, jako jsou *Tajná kniha o digitální fotografii*, *Průvodce digitální fotografií*, *Průvodce digitální fotokomorou* a *Digitální fotografie polopateř 2006*.¹⁴

¹¹ V časopise *Zlatý máj* Ondřej Neff uveřejnil roku 1978 esej o Ludvíku Součkovi, který téhož roku zemřel. ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 156

¹² LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy: nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006. Fandom a SF. ISBN 80-7254-857-3. s. 190

¹³ tamtéž

¹⁴ Ondřej NEFF. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Studio Vémola: inSophy, 2011, 10. 8. 2008 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=820>

Beletristická tvorba

Neffova beletristická tvorba je velmi rozsáhlá a diferencovaná. Čtenář si může vybrat hned z několika žánrů a subžánrů, od povídek, románů až po komiksy a dramatizovaná díla.

Převážná část jeho prvních knih byla dedikována mládeži. Mezi ně patří např. *Holky se perou jinak* (1978),¹⁵ román o rodičovských zkušenostech *Klukoviny a tátoviny* (1980), humoristická próza *A včely se vyrojily* (1983) nebo příručka o fotografování *Černobílé hodinky* (1991).

V této době, tudíž od konce 80. let, také začíná publikovat sci-fi povídky, mj. Petr a Lucie, Proč Filemon a Baucis nezůstali spolu navěky, Jak přišla Lali o zapalovač nebo Hrdinové kosmu, které vychází v klubových fanzinech¹⁶ i v oficiálních nakladatelstvích. Tyto povídky nastiňují, jaký typ spisovatele Ondřej Neff je a jaká zastává stanoviska, co se společnosti týče. Jeho styl vyprávění, otevřená ironie a sarkasmus se dostávají do podvědomí široké veřejnosti.

Již roku 1984¹⁷ je vydán Neffův první sci-fi román nesoucí název *Jádro pudla*, čímž vzniká tetralogie v čele s hlavním hrdinou Radem Haagerem a jeho osudy na planetě Mars. Další pokračování mají tituly *Čarodějův učen, Šídlo v pytli* a *Pán modrého meče*. Tento poslední díl byl však publikován jen v časopise *Sedmíčka pionýrů*.¹⁸

Zlomová byla pro Neffovu tvorbu sbírka sci-fi povídek *Vejce naruby* (1985), z nichž některé zůstaly v podvědomí čtenářů dodnes. Povídka *Největší vodvaz* v dějinách svangu získala cenu *Ludvík* v kategorii nejlepší povídka roku a oceněná byla i samotná sbírka jako nejlepší česká science fiction roku.¹⁹

Zmíněná sbírka poté udává tón Neffovy další literární tvorby. Vzniká povídková sbírka *Čtvrtý den až navěky* (1987), romaneto *Pole šťastných náhod* (1989), *Měsíc mého života* (1988), sbírka povídek *Zepelín na Měsíci* (1990) aj.

Dalším milníkem v literární sci-fi tvorbě Ondřeje Neffa je publikování románu *Milénium: Země ohrožená*, který byl vydán roku 1992²⁰ a jehož děj se zabývá obavami o

¹⁵ *Holky se perou jinak* je chlapecký detektivní román, na jehož vzniku se podílel se spisovatelem Vladimírem Kovářikem.

¹⁶ Fanzin označuje časopis vydávaný sci-fi kluby popřípadě samotnými fanoušky. Slovo je složeninou z anglického fan (fanoušek) a magazine (časopis). Tento termín vznikl za účelem odlišit neprofesionální časopis od profesionálního, kterému se říká prozin.

¹⁷ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 156

¹⁸ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 157

¹⁹ LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy: nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006. Fandom a SF. ISBN 80-7254-857-3. s. 193

²⁰ tamtéž

konec světa. Ani toto téma Neff předčasně neopustil a po dvou letech vychází druhý díl s názvem Milénium 2: Země bojující. Obdobně jako povídková sbírka Vejce naruby, i tato kniha získala cenu Ikaros 1994 v kategorii nejlepší česká sci-fi roku.²¹ Později je publikován třetí díl Milénium: Země vítězná.

V roce 1998²² je vydán Neffův nejúspěšnější román Tma, který je v pozdějších letech přepracován. Dále vychází např. sbírka povídek Pravda o pekle (2003) či román Rock mého života (2006), který je volným pokračováním knihy Měsíc mého života.

Jak již bylo zmíněno na počátku kapitoly, mezi literární tvorbu Ondřeje Neffa můžeme zařadit i jeho komiksy. A to Pérák – Toho dne byla mlha, který byl vydán v samizdatu roku 1988 a Pérák kontra Globeman z roku 1999.²³ Mimo vlastní komiksy napsal také scénáře ke komiksům známého komiksového kreslíře a malíře Karla Saudka. Zde bychom mohli zmínit Arnal a dva dračí zuby (1988), Štěstí, Slavkovská romance, Příhoda na mostě (1990) či Noc upírů (1993).

Kromě zmíněných komiksových scénářů napsal i scénáře pro rozhlas. Např. Počkej, Hektore (1985), Velká solární (1987) nebo Ano, jsem robot (1988).

Kromě vlastní tvorby se věnuje i překládání science fiction. Přeložil mimo jiné Gibsonův román Neuromancer a první díl Hvězdných válek (1991).

Z adaptací bychom neměli opomenout Zvíře z hvězd (1990) od Roberta Heinleina, Honba za meteorom (1991) nebo 20 000 mil pod mořem (1995) od nám již známého Julese Verna.

²¹ tamtéž

²² Ondřej NEFF. *Osobnosti.cz* [online]. Praha: Tiscali Media, 2018 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/ondrej-neff#cv>

²³ tamtéž

Žánr sci-fi

Science fiction neboli českým termínem vědeckofantastická literatura je žánrem, který se neomezuje jen na literaturu, ale v přítomnosti dominuje i v oblasti filmu. V této oblasti zažívá v posledních letech popularizační boom. Sci-fi však můžeme najít i ve výtvarném umění, ve kterém také zažívá období rozkvětu.

V minulosti existovaly polemiky, zda sci-fi považovat za žánr či nikoliv,²⁴ jelikož utváří svoji vlastní subkulturu.²⁵

Typickým rysem tohoto žánru byla přítomnost vědy a techniky v dílech. V 80. letech je tento rys umisťován do pozadí a do popředí se dostává fantazie a mytologie, společně se spekulací a volnou fabulací. V důsledku toho vzniká termín spekulative fiction, který mnohdy nahrazuje nám známý termín sci-fi.

Sci-fi spadá pod termín fantastická literatura, která se vyznačuje tím, že je protějškem literatury realistické.²⁶ Literární fantastiku pak můžeme rozdělit na dvě části, oblasti. První je tzv. fantastika vědecká – základem této fantastiky je věda a úměrné množství racionality; na druhé straně je tzv. fantastika volná – bez jakýchkoliv omezení, tudíž zde můžeme mnohokrát najít iracionální a rozumem nepochopitelné motivy.²⁷

Během 80. a 90. let dochází k mísení sci-fi a fantasy, čímž dochází ke vzniku nového útvaru, kterému se dostalo přívlastko science fantasy. Tento útvar se snaží kombinovat motivy racionální (vědecké, technologické) s iracionálními (magie aj.).²⁸

Vědeckofantastická literatura usiluje o simulaci určité skutečnosti, tedy prostředí a postav v této skutečnosti, o simulaci vztahů v dané skutečnosti, ve které jsou uměle navozené podmínky a o simulaci uvědomění si této skutečnosti a vztahů.²⁹ Science fiction se snaží o zrcadlový odraz nám známé reality, ze které uchopí specifické jevy, které následně transformuje do již předem promyšlené simulace. Cílem této reflexe skutečnosti je

²⁴ LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy: nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006. Fandom a SF. ISBN 80-7254-857-3. s. 12

²⁵ Subkultura je součástí tzv. majoritní kultury, od které se liší svými specifickými kulturními rysy v oblasti životního stylu, chování, hodnot a norem, které vyznává.

²⁶ LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy: nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006. Fandom a SF. ISBN 80-7254-857-3. s. 13

²⁷ tamtéž

²⁸ HALEY, Guy, ed. *Kronika sci-fi: obrazové dějiny nejslavnějších děl science fiction v celé galaxii*. Přeložil Dina PODZIMKOVÁ. Praha: Volvox Globator, 2015. ISBN 978-80-7511-169-2. s. 547

²⁹ NEFF, Ondřej. *Tři eseje o české sci-fi*. Praha: Československý spisovatel, 1985. Puls (Československý spisovatel). s. 48-49

zvýraznění těchto problematických jevů nebo alespoň jejich charakteristických rysů a upozornění čtenáře na tyto problémové, občas až patologické jevy.

Mnohdy bývá u tohoto žánru typickým charakteristickým rysem užití alegorie, která se převážně uplatnila v zemích s totalitním režimem, kde kritika společnosti nebyla možná, a tudíž se řada autorů uchýlila k vyjadřování v dvojsmyslech.

Funkce sci-fi

U science fiction bychom mohly poukázat na tři základní funkce, kterými disponuje. První a zároveň primární funkcí je funkce zábavná, následuje funkce kognitivní a pedagogická a jako u většiny literárních děl je přítomna i funkce estetická.³⁰

Díky zábavné funkci by mělo být dílo pro čtenáře atraktivní, děj by měl být zpracován čtivě, ale srozumitelně, aby si čtenář z díla odnesl nějaké poselství. Dílo by na něj mělo zapůsobit a čtenář by se k němu měl rád vracet. Všechny tyto složky by se měly doplňovat, plynule na sebe navazovat, čímž se zajistí co možná nejefektivnější dopad na čtenáře.

Typy sci-fi

Typickým pro sci-fi je právě její obsah a motivy, které jsou užití v jednotlivých dílech a které se v zásadě neliší, pokud jsou uplatněny v jiných sci-fi žánrech.

Podle Aleše Langerera je sci-fi rozdělena do dvou stupňů, přičemž v prvním stupni můžeme rozlišit sci-fi dle míry „ortodoxnosti“ obsahu a ve stupni druhém dle tří typologických rysů, a to časové orientace obsahu díla, obecného charakteru hlavního tématu a typu „simulace skutečnosti.“³¹

Co se týče prvního stupně, zde se můžeme zaměřit na tzv. čistou sci-fi, která má čistý vědeckofantastický charakter, a na tzv. mainstreamovou sci-fi, která nemá daleko od hlavního realistického proudu literatury, a tudíž se zde mnoho motivů pro typických pro sci-fi neobjevuje.

³⁰ LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy: nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006. Fandom a SF. ISBN 80-7254-857-3. s. 15

³¹ LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy: nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006. Fandom a SF. ISBN 80-7254-857-3. s. 16-17

Pokud se zabýváme časovou orientací díla, nalezneme sci-fi zaměřenou do minulosti a přítomnosti, a poté sci-fi zaměřenou na budoucnost, která má mnohdy anticipační charakter.

Ohledně dělení podle hlavního, ústředního tématu díla, existuje segment technologický a segment společensko-psychologický. Tyto termíny jsou obdobou rozdělení vědeckofantastické literatury na proud vernovský, odvíjející se od tvorby Julese Verna, a proud wellsovský, odvíjející se od tvorby H. G. Wellse. Další variantou tohoto rozdělení je dělení na tzv. hard sci-fi a soft sci-fi, neboli speculative fiction.³²

Jednotlivé žánry sci-fi

Jak již bylo řečeno výše, sci-fi utváří svoji vlastní subkulturu, tudíž využívá téměř všech literárních druhů a žánrů. Třebaže můžeme najít sci-fi díla v dramatu či lyrice, majoritní část děl je zasazena do literární epiky, a to do žánrů prozaických.

Nejvíce se zde uplatňuje povídka, ve které je důležitým rysem vědeckofantastický hlavní motiv prostupující celé dílo. Později si však autoři zapůjčují literární postupy jiných žánrů – pohádky, legendy, mýtu, grotesky či hororu, čímž se pokouší dát povídce nový náboj.

Kromě povídky samozřejmě vzniká i novela nebo román. Ty se od struktury povídky liší tím, že ústřední motiv je většinou nahrazen řadou několika motivů, které se v průběhu děje opakují. Mnohdy je román dokonce vystavěn z několika povídek řetězených za sebou. Této výstavbě se říká řetězová kompozice, a právě tu můžeme najít v některých Neffových dílech.

U románu poté můžeme, obdobně jako u mainstreamové literatury, rozlišit román společenský, psychologický, dobrodružný, ale také mýtus či utopii a její protějšek antiutopii a dystopii.³³ Utopie je typickým žánrem realizujícím se pouze ve sci-fi literatuře. Zobrazuje vždy tzv. ideální společnost, stát. Antiutopie je jejím protějškem, avšak zachovává stejné formální rysy. Mnohdy se tohoto žánru užívá k vyjádření politického přesvědčení. A dystopie je dynamickou formou antiutopie využívající časté fabulace jako prostředku k varování lidstva před nefunkční společností držící se na prahu existence.³⁴

³² KUDLÁČ, Antonín K. K. *Barvy černobílého světa: studie o vybraných žánrech současné české populární literatury*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017. ISBN 978-80-7560-105-6. s. 24-25

³³ LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy: nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006. Fandom a SF. ISBN 80-7254-857-3. s. 24

³⁴ HALEY, Guy, ed. *Kronika sci-fi: obrazové dějiny nejslavnějších děl science fiction v celé galaxii*. Přeložil Dina PODZIMKOVÁ. Praha: Volvox Globator, 2015. ISBN 978-80-7511-169-2. s. 548

Fáze české literární science fiction

Obdobně jako u mnoha jiných problematik, i periodizace české literární fantastiky je doprovázena významnými historickými událostmi. Obecně bychom mohly rozdělit českou science fiction do pěti fází, načež první fáze, nejstarší, končí první světovou válkou. Druhá fáze pokračuje až do druhé světové války, přičemž existují polemiky, zda do této fáze zařadit i období od roku 1945 až do roku 1948 či je považovat za samostatnou vývojovou etapu. Třetí fázi bychom mohli zařadit na přelom let padesátých a šedesátých, v osmdesátých letech následuje fáze čtvrtá a od devadesátých let probíhá fáze pátá.

Fáze první

První fáze označuje nejstarší vývojovou etapu české literární fantastiky. Jedná se o úsek od druhé poloviny 19. století, kdy v české literatuře vznikají díla, která bychom mohly zařadit k žánru science fiction. Toto období je však ukončeno vypuknutím první světové války.

V této době je svět již plně obeznámen s pracemi od spisovatelů, jako byli Jules Verne, Edgar Allan Poe či Mary Shelley a ke slovu se dostává H. G. Wells, anglický spisovatel považovaný za zakladatele moderní science fiction. Jelikož existují dvě osobnosti považované za zakladatele sci-fi, dochází k rozdělení fantastiky na dva směry. První, tzv. vernovský, který se zabývá světem vědy a techniky, a druhý, tzv. wellsovský, zaměřující se na nitro člověka a konflikty, se kterými se musí potýkat.³⁵

Reprezentujícím dílem tohoto období je román *Pekla zplození* od Josefa Jiřího Kolára. Román vyšel roku 1853 a tematicky se podobá *Frankensteinovi* od Mary Shelley.³⁶

Motivy děl byly často inspirovány přírodními vědami a technologiemi, které v 19. století zažívaly prudký rozvoj. Avšak spisovatelé spíše volí nedůvěřivý odstup, než jejich opěvování. Tímto postojem česká literární fantastika postrádá již zmíněný vernovský přístup, kterému se dodnes v literatuře nedostává.

Významnou osobností tohoto období je bezesporu Jakub Arbes. Jeho krátká díla nesou označení romaneto. Jedná se o novelu s temným, až hrůzostrašným obsahem, který je provázán záhadami pramenícími převážně z minulosti. Přítomny mohou být i nadpřirozené

³⁵ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 12

³⁶ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 13

motivů, které však mají racionální vysvětlení.³⁷ Reprezentativními díly této etapy jsou Svatý Xaverius a Newtonův mozek od již zmíněného Jakuba Arbese. Za zmínku stojí i díla Svatopluka Čecha, a to Pravý výlet pana Broučka do Měsíce a Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV. století.

Fáze druhá

Tato etapa nastává po první světové válce, která měla na vývoj literární fantastiky značný dopad. Hrůzy války a užití vyspělých technologií potvrdily mnohá varování, která zakladatelé science fiction vložily do svých děl, a zároveň poskytly humanistům potřebné argumenty cílené proti pokroku v oblasti vědy a techniky. To vše mělo vliv na utváření literární fantastiky jako samostatného žánru.

Společným rysem první a druhé fáze je nepochybně malé množství autorů zabývajících se tímto žánrem a úzký okruh recipientů, kteří by o tento žánr projevovali zájem. Celkově vznikalo málo děl, z toho převážná část existuje na samotné periférii literární tvorby. Do povědomí čtenářů se zapsala jako literatura utopická, nebo je dokonce řazena k brakové literatuře. Existují však i výjimky. Mezi ně bychom mohli zařadit sci-fi tvorbu Karla Čapka či Jana Weisse.³⁸

Typická vědecko-technická a dobrodružná sci-fi se ve své čisté formě v české literatuře téměř nevyskytuje. Jedná se především o tvorbu vizionářskou a alegorickou. Obrat nastává až ve třicátých letech s příchodem spisovatele Jana Matzala Trosky, jehož trilogie Kapitán Nemo a Zápas s nebem, jsou pro toto období reprezentativními díly. Zároveň, díky druhému zmíněnému, se hlavním dějištěm sci-fi stává vesmír.³⁹

Podle Ondřeje Neffa v této době vznikají díla na poli fantastiky, kterou označuje za „žánrovou sci-fi.“ Ta je specifická především záměrem autora, který úmyslně vytváří dílo náležející k tomuto žánru a po zralé úvaze užívá tzv. scifistické motiviky a ctí žánrová pravidla. Na rozdíl od autora, vizionáře, který zobrazuje abstraktní ideu a fantastiky užívá jako podpůrného vyjadřovacího prostředku.⁴⁰

³⁷ tamtéž

³⁸ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 14

³⁹ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 14,16

⁴⁰ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 15

K autorům píšícím výše zmíněnou žánrovou sci-fi můžeme zařadit Metoda Suchdolského, Františka Pavlovského, Joesa Bernardského, Marii Grubhoferovou, Jiřího Parmu, Adolfa B. Šťastného nebo Karla Hlouchu, kterému se dostává přívlastek „český Verne“.⁴¹

Další událostí, která měla nemalý vliv na vývoj literární fantastiky, byla hospodářská krize na přelomu dvacátých a třicátých let. Ta měla za následek sílení moci radikálních stran, které působily na zubožené obyvatelstvo. Tato skutečnost opět poskytla potřebné argumenty humanistům bojujícím proti vědecko-technickému rozvoji. Zde opět vystupuje do popředí H. G. Wells, který se snaží na tuto problematiku upozornit ve svém díle *Stroj času*. U nás se této role zhostil Tomáš Hrubý.⁴²

Tato fáze však byla násilně přerušena příchodem druhé světové války, po jejímž konci se na předválečnou tvorbu navazovalo jen stěží. K vývoji nepřispěl ani nástup komunistické strany k moci. Ta science fiction neschvalovala, protože nebyla racionální, a tudíž byla řada autorů zakázána a jejich díla byla odstraňována.

Fáze třetí

Třetí fáze vývoje literární fantastiky spadá do období na přelomu padesátých a šedesátých let. Od roku 1948 u nás byla prosazována sovětská politika, a to i na poli kultury, tudíž byla veškerá sci-fi, obdobně jako v jiných státech s totalitním režimem, stíhána. Zvrat nastal až po pádu stalinismu po roce 1956.

Ve druhé polovině padesátých let se komunistická společnost snažila zrealizovat vědecko-technické projekty, mimo jiné i kosmické cesty. Jako propagandistický nástroj jim zde mohla sloužit právě science fiction. Tyto pokusy však nevyšly a sci-fi se opět dostala do pozice tolerovaného žánru, ale s určitými omezeními. Propagandistické prvky můžeme například najít v dílech Vladimíra Babuly. Od propagandistické koncepce se však zanedlouho upustilo, což můžeme vidět v literární tvorbě Ludvíka Součka či Josefa Nesvadby, jednoho z nejvýznamnějších představitelů tohoto období a zakladatele tzv. filosofické, spekulativní, ironické a kritické sci-fi.⁴³

⁴¹ tamtéž

⁴² ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 15-16

⁴³ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 18

I třetí fáze byla přerušena historickou událostí, a to invazí sovětských tanků v srpnu roku 1968.

Fáze čtvrtá

Počátky čtvrté vývojové etapy můžeme najít na konci let sedmdesátých, převážně však nastává až v letech osmdesátých, kdy u nás dochází k uvolňování po normalizaci v sedmdesátých letech.

S vydáním knihy s názvem *Experiment pro třetí planetu*, která byla vydána roku 1976 a jejímž autorem je Jaroslav Veis, dochází k obratu na scéně české sci-fi.⁴⁴ V osmdesátých letech vznikají antologie⁴⁵ české sci-fi. Autory jsou Irena Zítková a Vojtěch Kantor. Ve zmíněných antologiích vycházejí díla téměř všech autorů píšících v tomto období. Žánr science fiction získává pomalu na popularitě, což dokládá podpora ze strany mnoha nakladatelství a vydání i několika teoretických prací, mimo jiné i populárně naučné studie od Ondřeje Neffa s názvem *Něco je jinak a Všechno je jinak*.

Tito autoři i redaktoři k sobě měli věkově velmi blízko a poprvé dochází k vzájemnému ovlivňování a tvůrčí spolupráci. Ke kooperaci však nedochází jen u spisovatelů, ale také i u čtenářů, což má za následek vznik organizované čtenářské obce, která se nazývá *fandom*.⁴⁶ Díky této obci postupně vznikají i tzv. fanziny, neboli fandomové časopisy, které již byly zmíněny v předcházejících kapitolách. Jedním z nejznámějších a poměrně na úrovni byl časopis *Ikarie XB 1 až 4*, který vycházel nepravidelně a v jeho čele stáli Alexandr Hlinka a Jaroslav Olša jr.⁴⁷

Literární tvorba daného období není příliš vyhraněná, zato dochází k nárůstu autorů věnujících se sci-fi a s tím narůstá i fanouškovská základna. Nemalý podíl na tomto vývoji mělo i post-normalizační dění a atmosféra blížící se sametové revoluce roku 1989.

Autoři, jako Ondřej Neff, Josef Pecinovský a František Novotný, píšící v této etapě, ve své literární sci-fi tvorbě pokračují i v nadcházejících letech.

⁴⁴ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 19

⁴⁵ Antologie je kniha, ve které se sdružuje několik literárních děl od více autorů, přičemž vybrané tituly mají např. společné téma, způsob tvorby nebo pocházejí ze stejného období.

⁴⁶ Fandom je označení pro skupinu lidí, kteří mají nějaký společný zájem. V tomto případě se jedná o sdružení fanoušků sci-fi.

⁴⁷ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 20

Fáze pátá

Počátky této poslední etapy sahají do období po sametové revoluci roku 1989. Po pádu komunistického režimu vznikají dvě organizace, Syndikát autorů fantastiky a Asociace fanoušků SF. Kromě zrodu těchto dvou organizací dochází i k celkovému nárůstu vydaných titulů. Již během osmdesátých let se kolem žánru sci-fi formuje stálá čtenářská platforma, což má za následek růst publikační činnosti, aby se vyrovnala nabídka s poptávkou. Díky otevření hranic kapitalistickému světu se česká literární fantastika setkává s fantastikou světovou, na jejíž tvorbu se se snaží navázat.

Během tohoto období zároveň dochází i k nárůstu zájmu o fantasy literaturu, která se po svržení režimu dostává k široké veřejnosti. Autoři začínají více hledat inspiraci v mytologii než ve vědě a technice.

Vyjma žánru fantasy se v české literární porevoluční fantastice objevují i žánry jako kyberpunk, který vzniká jako reakce na rozvoj počítačových technologií a prudkou technologizaci společnosti, či žánr biopunk, což je jeden ze subžánrů kyberpunku a ve kterém převládají motivy biologické, z velké části zaměřující se na ekologické katastrofy, životní prostředí aj.⁴⁸

Stále zde ale existují autoři, kteří se sci-fi i nadále vehementně věnují. Mezi ně patří jak Ondřej Neff, tak např. v předchozí kapitole zmiňovaný Josef Pecinovský nebo Jaroslav Velinský.⁴⁹

Co se týče posledních let, roku 2007 byl vydán sborník *Imperium Bohemorum* a roku 2015 vznikla *Antologie Capricorn 70*, kterou sestavil nakladatel Robert Pilch⁵⁰ a která sestává z děl českých prozaiků zaměřujících se na tzv. space opera, variantu sci-fi, která se v českém prostředí uchytila ve 21. století po vzoru americké sci-fi. Space opera se zabývá objevováním vesmíru, vykreslením mnoha mimozemských ras a mezi nimi vzniknuvšími galaktickými konflikty.⁵¹

Kromě space opery se v českém prostředí vyskytuje i varianta sci-fi zvaná stempunk, která kombinuje prvky sci-fi, fantasy či hororu a která se navrácí do minulosti a hledá

⁴⁸ LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy: nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006. Fandom a SF. ISBN 80-7254-857-3. s. 114-124

⁴⁹ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3. s. 23

⁵⁰ KUDLÁČ, Antonín K. K. *Barvy černobílého světa: studie o vybraných žánrech současné české populární literatury*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017. ISBN 978-80-7560-105-6. s. 32

⁵¹ HALEY, Guy, ed. *Kronika sci-fi: obrazové dějiny nejslavnějších děl science fiction v celé galaxii*. Přeložil Dina PODZIMKOVÁ. Praha: Volvox Globator, 2015. ISBN 978-80-7511-169-2. s. 547

inspiraci v historických událostech a obdobích, mimo jiné např. raný novověk v 17. století, 19. století či druhá světová válka.⁵²

⁵² KUDLÁČ, Antonín K. K. *Barvy černobílého světa: studie o vybraných žánrech současné české populární literatury*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017. ISBN 978-80-7560-105-6. s. 37-45

Styl a jazykový kód

Jedním z aspektů, na který se bude tato práce zaměřovat, je literární styl Ondřeje Neffa. Tento pojem zahrnuje jak rovinu jazykovou, tak rovinu kompoziční, tj. tematickou a textovou, ale také rovinu obsahovou a ideovou.⁵³ Každý autor disponuje svým vlastním, osobitým, pro něho charakteristickým stylem neboli stylem autorským. Styl jako takový je podle Bohuslava Havránka definován takto: „*Styl je způsob užití (výběr) jazykových prostředků v daných jazykových projevech jak podle jejich konkrétního cíle, formy a situace, tak podle individualizačního zaměření (např. emotivního, estetického) mluvčího, resp. pisatele.*“⁵⁴

Co se týče jazykového stylu, autoři v textu (promluvách) využívají nejkomplexnějšího komunikačního prostředku – jazykového kódu.

Stratifikace národního jazyka

Český národní jazyk je stratifikován, představuje soubor několika podob jazyka a systémů jazykových prostředků, které jsou vymezeny územně, sociálně a funkčně. Odlišujeme tzv. útvary strukturní (specifikované na všech jazykových rovinách), mezi které spadá spisovná čeština, obecná čeština a dialekty, a poté útvary nestrukturní, polotvary (specifikované jen částečně, např. v lexikální rovině), tj. profesní mluva, slang a argot. Vyjma odlišení útvarů na strukturní a nestrukturní, rozlišujeme oblast spisovnou a proti tomu oblast nespisovnou. Hranice mezi spisovnou a nespisovnou češtinou není ostrá, dochází k ovlivňování a k prolínání těchto dvou oblastí. Jako typický příklad můžeme uvést běžnou mluvu, ve které dochází k mísení spisovných a nespisovných jazykových prostředků.

⁵³ MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4973-4. s. 12

⁵⁴ HAVRÁNEK, Bohuslav. *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s. 77

Strukturní útvary

Spisovná čeština

Spisovný jazyk je základním, kodifikovaným útvarem národního jazyka, který plní reprezentativní funkci a slouží k oficiální komunikaci. Je jazykem prestižním. Odlišujeme tři vrstvy národního jazyka:

1. vrstva knižních jazykových prostředků
2. vrstva neutrálních jazykových prostředků
3. vrstva hovorových jazykových prostředků

Obecná čeština

Obecná čeština je nespisovný útvar interdialektové⁵⁵ povahy s výraznými rysy středočeského interdialektu.⁵⁶ Užívá se převážně na území Čech, jen ojediněle přesahuje na Moravu.

Dialekty (nářečí)

Nářečí jsou nespisovné jazykové útvary užívané v určité geografické oblasti, tudíž jsou teritoriálně omezené.

U české nářeční skupiny rozlišujeme tyto hlavní rysy:

1. protetické V na začátku slov (např. *okno* – *vokno*)
2. úženi, tj. záměna vokálů é – í/ý (např. *mléko* – *mlíko*; *dobré* – *dobrý*)
3. záměna vokálů í/ý – ej (např. *dobrý* – *dobrej*; *mlýn* – *mlejn*; *vozik* – *vozejk*)
4. nevyslovení hlásky L v přičestí činném (např. *řekl* – *řek*)
5. vynechání pomocného slovesa být v préteritu (např. *Já jsem to napsal.* – *Já to napsal.*)

⁵⁵ Interdialekty – nadnářeční nespisovné útvary, které si zachovávají charakteristické jazykové rysy několika blízkých dialektů (nářečí)

⁵⁶ MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4973-4. s. 13

Nestrukturní útvary

Slang

Polotvar národního jazyka, který má nespisovnou nebo hovorovou podobu jednoslovných pojmenování či frazémů, je realizovaný v běžném, polooficiálním a neoficiálním projevu u lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů. Slouží jak ke specifickým potřebám jazykové komunikace, tak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí nebo zájmové sféře. Jedná se jak o úzus⁵⁷ příslušníků určitého zaměstnání, tedy profesionální slang, tak o úzus určité skupiny lidí spojených určitým zájmem, tedy skupinový slang neboli sociální nářečí (sociolekt).⁵⁸

⁵⁷ Úzus – soubor jazykových prostředků, které jsou užívány ve vžité podobě

⁵⁸ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X. s. 405

Členění jazykových prostředků

Příslušnost k jednotlivým útvarům národního jazyka

1. **regionalismy** – jedná se o tzv. výrazy oblastní, kterých se užívá na širším území, než které obsáhnou dialektismy
2. **dialektismy** – obdobně jako u regionalismů se jedná o výrazy oblastní, avšak nemají takový rozsah jako regionalismy
3. **slova obecné češtiny** – jak již bylo zmíněno výše, jsou to slova nespisovná, která se převážně užívají na území Čech a mají tendenci pronikat do spisovné hovorové vrstvy národního jazyka
4. **sociolektismy** – slangismy, profesionalismy, argotismy – slangismy jsou označována slova spjatá s určitým sociálním prostředím a rozlišena podle určitého pracovního či zájmového zaměření, přičemž je rozlišován slang v užším pojetí (tj. nižší slang spojený se zájmovým prostředím) a profesionalismy (tj. vyšší slang, pracovní mluvu); co se týče argotismů, tyto výrazy jsou charakteristické pro společenskou spodinu a původním záměrem bylo utajení sémantiky výrazu

Stylový příznak jazykových prostředků

1. **kolokvialismy** (hovorová slova) – zde se jedná především o univerbizovaná slova neboli slova vzniklá zkrácením víceslovného spisovného pojmenování
2. **termíny** – odborné výrazy typické pro odborný funkční styl
3. **poetismy** – slova vyskytující se převážně v beletristickém funkčním stylu
4. **publicismy** – výrazy typické pro publicistický funkční styl

Dobový příznak jazykových prostředků

1. **historismy** – pojmenování již zaniklých historických skutečností
2. **archaismy** – zastaralé výrazy, jejichž frekvence výskytu klesá a jsou nahrazovány slovy novějšími, běžnějšími
3. **neologismy** – výrazy nově vznikající, které svůj příznak novosti postupně ztrácejí

Expresivita jazykových prostředků

1. slova s kladným citovým příznakem

- a. eufemismy – neboli slova zjemnělá se užívají náhradou za nepříjemné výrazy
- b. hypokoristika – domácí slova se používají v domácím prostředí a v okruhu blízkých přátel

2. slova se záporným citovým příznakem

- a. dysfemismy – slova zhrubělá, hanlivá či pejorativní častokrát označují skutečnosti vzbuzující odpor
- b. vulgarismy – vulgární slova jsou obdobná slovům hanlivým, jedná se o výrazy, které jsou součástí vulgární mluvy

3. slova, jejichž expresivita může být podle kontextu kladná i záporná

- a. deminutiva (zdrobněliny) – označují věci malé, příjemné, primárně jsou spojována s kladným příznakem, avšak mohou být využity i pejorativně k vyjádření ironie či sarkasmu
- b. augmentativa – taktéž slova zveličelá mohou být zneužita k zápornému vyjádření, avšak mohou být i výrazem obdivu a respektu

Původ jazykových prostředků

- 1. slova domácí
- 2. slova přejatá
- 3. slova cizí

Frekvence jazykových prostředků

- 1. frekventovaná slova
- 2. řídká slova – většinou se jedná o slova omezená na úzký, méně známý obor nebo slova, která disponují časovým příznakem a z jazyka se postupně vytrácejí

Příznakovost a nepříznakovost jazykových prostředků

Autor komunikátu (jazykového projevu) si při výstavbě textu vhodně vybírá z výrazových prostředků, převážně z jazykových, které cílevědomě uspořádá tak, aby vznikl zamýšlený komunikát. Autor volí jak z jazykových prostředků spisovných, tak nespisovných.

Kromě výrazových prostředků se na utváření komunikátu účastní také prostředky kompoziční, do kterých spadají veškeré prostředky textové výstavby textu.

a) Jazykové prostředky stylově příznakové

Stylově příznakové jazykové prostředky náleží do některé funkční stylové vrstvy, a to do hovorové, odborné, administrativní, publicistické, umělecké či řečnické.

Kromě náležitosti k funkčním stylům odlišujeme jazykové prostředky z vrstvy hovorové, proti tomu z vrstvy knižní a neutrální.

b) Jazykové prostředky stylově nepříznakové

Stylově nepříznakové jazykové prostředky, taktéž nazývané neutrální, užíváme neomezeně, v jakémkoliv komunikátu bez ohledu na stylovou vrstvu.

Kompoziční výrazové prostředky

Jak již bylo řečeno výše, na výstavbě textu se podílí i prostředky kompoziční výstavby textu, ke kterým můžeme zařadit jak textové (např. členění textu na odstavce, kapitoly,...) a tektonické prostředky (např. opakování, gradace projevu,...), tak prostředky tematické a obsahové (např. obsah, téma, motiv aj.). Dále sem spadají také slohové postupy a útvary. Kompoziční prostředek je každý prvek, který se podílí na výstavbě komunikátu.⁵⁹

⁵⁹ MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4973-4. s. 20

Pole šťastných náhod

Dílo bychom mohli zařadit mezi Neffovu ranější literární tvorbu, která se inspiroje jak pozitivy, tak negativy soudobé společnosti. Pokouší se působit na čtenáře a upozornit jej, převážně implicitně, na nedostatky této společnosti. Přestože implicitní, alegorická vyjádření zde stále převažují, mohli bychom zde nalézt i otevřenou kritiku společnosti, ale zejména režimu. Tuto explicitní kritiku dovoluje blížící se nástup sametové revoluce a tím pádem celkové uvolnění společenských poměrů a zmírnění cenzury.

Toto počítačové romaneto⁶⁰, jehož děj je zasazen do předrevoluční doby porobené komunismem, dostává recipienta do interakce s technologií, která se i v běžném životě dostává do všech oblastí lidského života.

Hlavní postava, Martin Potměšil, syn vysoce postaveného představitele komunistické strany, se po hádce se svojí přítelkyní rozhodne nenastoupit na vysokou školu a jako gesto vzpurnosti a dokázání si sám sobě, že jeho život není předurčený společenským postavením jeho otce, se uchází o práci jako počítačový operátor ve výpočetním centru v Praze. Zde se dostává do kontaktu s počítačem, který podle tamějších pracovníků kolem sebe generuje tzv. pole šťastných a nešťastných náhod. Těchto náhod ovlivňujících okolí užívá k uskutečnění výpočtů a prozatím neúspěšnému zpracování zadaných úkolů. Martin, obdobně jako počítačová programátorka Jana Blažková, začínají podléhat dojmu, že veškeré náhody, které se jim stávají, jsou zapříčiněné počítačem. Tyto náhody vedou až k několika zraněním hlavní postavy, přičemž během posledního úrazu počítač díky nahromaděnému neštěstí dokončí bezchybně zpracovanou úlohu, která mu byla zadána.

⁶⁰ Podle slovníku literární teorie se jedná o prozaický žánr, který postupně odhaluje tajemné události směřující k závěrečné pointě

Jelikož je romaneto rozčleněno do šesti částí, z nichž první část můžeme pokládat za prolog a poslední, šestou část za epilog, tak kompozici, která zde byla užita, můžeme označit za rámcovou, přičemž prolog a epilog ohraničují celé dílo.

Text je psán chronologicky s užitím er-formy⁶¹, jako vyprávěcího způsobu. Vševidoucí vypravěč, jehož poněkud statické a z velké části popisné pasáže, jsou psány spisovným jazykem bez citového zbarvení. Na druhou stranu pasáže, ve kterých vystupují postavy, užívající dynamické přímě řeči, ve které jsou hojně zastoupeny jak spisovné hovorové, tak nespisovné výrazy, vtahují čtenáře do děje. Naneštěstí v díle převládají statické promluvy vypravěče, čímž kniha ztrácí na čtivosti.

Typickým rysem tohoto díla je kritika společnosti. Přestože stále panoval komunistický režim, autor se přesto pokouší poukázat na poměry, které v té době panovaly. Autor se zaměřuje na protekci, které využívali členové komunistické strany a jejich rodiny, proti tomu diskriminaci, kterou byli postiženi ti, kteří byli vyhozeni ze strany, či byli režimu jakýmkoliv způsobem nepohodlní. Zároveň se autor zmiňuje o opatrnosti, jež se projevovala neustálou sebekontrolou, nedůvěrou a strachem z důsledků. V neposlední řadě zde můžeme najít kritiku stále převládajících předsudků.

Další, čeho si můžeme povšimnout, je střetnutí dvou protichůdných oblastí života. Jedná se o kolizi světa reálného, technického se světem mystickým. Tento kontrast je zde představen díky postavě Jany Blažkové, počítačové programátorce, která si za účelem zjištění budoucnosti vykládá tarotové karty. Tato víra v něco nadpřirozeného u osoby, která žije v technickém světě a denně musí využívat pro výkon svojí práce logiku, je příčinou rozporu, který je postřehnutelný po celý zbytek děje. S tímto kontrastem úzce souvisí i užitá paralela života v oblasti výpočetní techniky s hierarchií typickou pro náboženství. I zde se střetávají dva různé světy. Svět racionální s iracionálním, nadpřirozeným. Autor se zde snaží poukázat, že neexistuje jen svět čistě racionální, ale že racionalita jde ruku v ruce s iracionalitou, že dochází k vzájemnému prolínání a ovlivňování.

⁶¹ Er-forma – forma vyprávění příběhu ve 3. osobě singuláru, přičemž tzv. autorský vypravěč je zde v roli nezaujatého pozorovatele

Pro oživení textu autor uplatnil časté kladení řečnických, ale zejména tázacích otázek jak v pásmu řeči vypravěče, tak v pásmu řeči postav, u kterých jsou často zastoupeny v polopřímé řeči. Po těchto otázkách většinou bezprostředně následuje odpověď. Hojně jsou zde zastoupeny otázky filosofické a spekulativní.

(...) „*Jsou náhody opravdu tak nepřičinné, jak se stavějí myslí člověka? Nebo pouze předstírají neúčelovost, tak jako Eva Blažková předstírá nevinnost... Dejme tomu, že náhody nejsou neúčelové, že ve svém úhrnu někomu nebo něčemu slouží. Někde sídlí generátor náhod, ať už je to nějaký magik nebo počítačací stroj.*“ (...) ⁶²

Typickým aspektem literární tvorby Ondřeje Neffa je slovní zásoba. Jak již bylo řečeno výše, v díle se vyskytují jak spisovné, tak nespisovné výrazy.

Spisovné výrazy

Termíny

Ze spisovných výrazů tvoří značnou část termíny, které se v tomto díle vyskytují hojně, navzdory faktu, že se nejedná o odbornou publikaci, ale beletristické dílo.

Termíny, které jsou pro tuto knihu charakteristické, se mohou odvodit již podle žánru, který autor nazval počítačové romaneto.

1. termíny příznačné pro odvětví výpočetní techniky – např. *operátor, operační systém, systémová disketa, procesor,...*
2. termíny z oblasti fyziky, chemie, biologie – např. *atom, částice, antičástice, princip parity, neutronový, neurony,...*
3. termíny z oblasti tarotu – např. *karta Čtyř mečů, Šestka mečů, sestava Jakubův žebříček,...*

⁶² NEFF, Ondřej. *Pole šťastných náhod: počítačové romaneto*. Praha: Mladá fronta, 1989. Kapka. ISBN 80-204-0045-1. s. 174

Archaismy

Dalšími výrazy, které bychom zde mohli najít překvapivě ve velké míře, jsou archaismy. Avšak za archaismy je bude pokládat spíše čtenář současný.

1. archaická slovesa – např. jme se, dí, dlel,...
2. archaické spojovací výrazy – např. leč, nýbrž,...
3. archaická infinitivní koncovka –ti – např. vytahovati, zesměšňovati, pohřbívati,...

Historismy

Dále, jelikož je dílo napsané v osmdesátých letech, autor užívá výrazů specifických pro dobu předrevoluční, se kterými se dnes již v běžné mluvě nesetkáváme. Jedná se o výrazy spojené s komunistickým režimem, a to např. *perestrojka*, *soudruh/soudružka*, *komuna*, *koncernové sdružení*, *družstvo*, ...

Dysfemismy

V díle se vyskytují i slova zhrubělá, a to výhradně jen v řeči postav. Avšak nejsou tu zastoupeny tolik, jako v Neffových dílech porevolučních. Zde se objevují spíše sporadicky, v pasážích s emočně vypjatou situací.

Např. *huba*, *fotr*, *kecy*, ...

Vulgarismy

Kromě dysfemismů bychom se mohli zmínit i o vulgarismech, pejorativních výrazech, které rovněž najdeme jen v pásmu řeči postav. Ačkoliv se vulgarismy v díle vyskytují, představují zanedbanější oblast než dysfemismy.

Např. *vůl*, *kraviny*, *blbec*, *kretén*, ... - vše s pejorativním zabarvením

Zkratky

Kromě již zmiňovaných, se zde značně objevují zkratky, z nichž některé existují dodnes. Mnoho zkratek, které se v díle objevují, vytvořil sám autor. Tyto zkratky označují jen skutečnosti týkající se daného díla. Z velké části sem můžeme zařadit zkratky vytvořené za účelem založení jedinečného jazyka, který v knize slouží k programování počítače nové generace. Zmiňované zkratky sloužící k programování nejsou autorem nijak vysvětleny, a tudíž jsou pasáže, kde jsou zkratky užity, pro čtenáře jen skupina nahodilých písmen.

1. dodnes existující zkratky – např. *DAMU, FAMU, ČKD, PC, ...*
2. zkratky označující již zaniklé organizace, společnosti aj. – např. *RVHP, VHJ, SSM, ...*
3. zkratky vytvořené autorem – např. *UNITA, MOS, RI, MGT, ACM, ...*

Cizí slova

Přestože je dílo napsáno v době komunismu, který veškerou náklonost k západnímu kapitalistickému světu odsuzoval, výjimkou nebyl ani anglický jazyk, v knize se nad míru vyskytují právě anglické výrazy, které už v osmdesátých letech pronikaly do celého světa, zprvu právě prostřednictvím informačních technologií. Můžeme zde najít anglicismy jako např. *job, personal computer*, dokonce i celé věty – „*Welcome aboard, young man, ...*“

Nespisovné výrazy

Obdobně jako u dysfemismů či vulgarismů, i nespisovné výrazy se objevují v pásmu řeči postav. Avšak výjimečně jsou užity i v řeči autorské. Do této oblasti bychom mohli zařadit výhradně slova obecně česká.

1. slova s protetickým V – např. *von, vokno, voni, votrok, vosum, ...*
2. slova, ve kterých je záměna ý – ej – např. *navyklej, dobrej, rozbitej, ...*
3. slova, ve kterých je záměna é – ý – např. *mrtvýmu, jinýho, ...*

Kromě výrazů z obecné češtiny zde můžeme zmínit i fonetický přepis anglicismů a s tím související užití anglicismů v počítačovém slangu.

Např. *compjůtr, displej, onlajn, oflajn, kilobajt, písíčko, ...*

Měsíc mého života

Děj je rozdělen do čtyř částí, z čehož poslední, čtvrtou část, můžeme označit za epilog knihy. Předešlé tři části, všechny označené s podtitulem Průkopníci, představují etapy kolonizace Měsíce, přičemž v každé části má slovo průkopník jiný význam. Z počátku je tento pojem ztělesněn násilím, krutostí a hrubostí, později je obsah toho slova využit médií, konkrétně filmem, a nakonec je výraz zneužit demagogy, kteří jej začlení do své ideologie.

Text je psán ich-formou⁶³, z pohledu hlavní postavy, Jakuba Nedomého, který tak vypráví svůj životní příběh čtenářům. Recipient se přenesse do vzdálené budoucnosti na Měsíc neboli Lunu, kde v první části knihy hrdina pracuje jako havíř v dole, ve kterém nepanují zcela humánní podmínky a pracovníci se musí řídit mnoha paragrafy. Hlavní hrdina se z obav, že jeho zaměstnavatelé nedodrží paragraf o návratu zpět na Zemi, rozhodne, že se pokusí o útěk. Ten však nedopadne tak, jak si představoval, dokonce propásne lhůtu, do které má povoleno se vrátit na Zem, a tudíž je odkázán strávit zbytek života na Měsíci.

Ve druhé části se dovídáme o dalších osudech Jakuba Nedomého. Seznamujeme se s další postavou, která je po zbytek knihy spjata s osudem hlavního hrdiny, a to s kyborgem Dědkem Čuchákem, který, jak se později dočítáme, ovlivnil Jakubův život více, než je na první pohled patrné. Zároveň je v této části odhalen čtenáři svět show-businessu a jeho nekalé praktiky během účinkování pana Nedomého ve filmu, na Měsíci označovaného jako spacern, který využívá reálné emoce.

Co se týče třetí části, zde hrají hlavní roli demagogové, kteří svojí ideologií ovlivňují masy kolem sebe. Tato ideologie je však zaměřena proti tzv. Poslední generaci, lidem, kteří se nenarodili na Měsíci, ale přiletěli ze Země. Ti jsou poté zatýkáni a mučeni. V této části je velmi zřetelná paralela s totalitním komunistickým režimem. Recipient zde na mnoha místech může rozeznat typické rysy, např. obětování jedince pro dobro většiny, ospravedlnění krutostí formou účel světí prostředky či vidiny lepší utopické budoucnosti.

⁶³ Ich-forma – forma vyprávění příběhu v 1. osobě singuláru, tudíž recipient čte dílo prostřednictvím pohledu jedné z postav

Přestože je dílo vydáno roku 1988, tedy rok před sametovou revolucí, je zde více patrná kritika totalitního režimu, který sužoval národ po několik desetiletí. Nikoliv implicitně, ale explicitně je ve třetí části knihy vyjádřeno varování společnosti před dalšími fatálními chybami, kterých se dopustili na poli politiky v předcházejících letech. I pro tuto knihu, obdobně jako pro knihu předcházející, je charakteristická kritika společnosti, snaha upozornit širokou veřejnost, aby slepě nevěřila, aby si zjišťovala pravdivé informace a bojovala za svojí svobodu.

Děj postupuje chronologicky, avšak na rozdíl od počítačového romaneta, je mnohem propracovanější, detailnější, a co je podstatné, tento děj je komplexní. Tomu napomáhají i retrospektivní kapitoly, díky kterým se recipient dovídá informace předcházející událostem v knize, což přispívá k důkladnějšímu pochopení děje a poselství díla.

Podobně jako v Poli nešťastných náhod, i zde se objevují pasáže, které obsahují zamyšlení nad filosofickými otázkami.

*(...) „Základní otázka zní: jsou v životě nějaké náhody? Odpovíme teprve po vyjasnění jiného problému, co totiž znamená, že něco v životě je, čili že něco do života patří.“ (...)*⁶⁴

Kromě filosofických otázek jsou v díle hojně zastoupeny otázky řečnické a mnohem více otázky tázací. Ve velké míře se jedná o řetězení několika otázek za sebou.

*(...) „Kdopak byl zvědav na vnitřní uspořádání ventilačního potrubí? A kam vede to potrubí? Kudy, kudy, kudy cestička ven do nebička nebo kamkoli, hlavně pryč odsud?“ (...)*⁶⁵

⁶⁴ NEFF, Ondřej. *Měsíc mého života*. Vyd. 2. Chomutov: Milenium, 1999. EFF série. ISBN 80-86201-10-4. s. 123

⁶⁵ NEFF, Ondřej. *Měsíc mého života*. Vyd. 2. Chomutov: Milenium, 1999. EFF série. ISBN 80-86201-10-4. s. 42

Vyjma již zmiňovaného, častým jevem je i přítomnost závorek, které postavě slouží jako prostředek, za jehož pomoci sděluje čtenáři informace doplňující děj, vysvětluje danou situaci, komentuje ji, či jen oznamuje vlastní názor a pocity.

(...) „*To byl jeho zvyk, nerad se ukazoval veřejnosti (ledaže mu za to platili).*“ (...) ⁶⁶

Zmiňované závorky jsou jedním z prostředků užitých za účelem navázání kontaktu se čtenářem. Dalším prostředkem k navázání kontaktu se čtenářem, je užití výrazů, např. *Je vám to dost jasný?, ...a neberte to, prosím, tak..., ...jakou najdete...*

Co se týče postav, v první části jsou zřetelné pevně vymezené hranice v oblasti společenské hierarchie. Společenskému postavení je přizpůsobena též mluva. Zatímco hlavní postava v této části knihy spadá do nižší společenské vrstvy, a tudíž v její mluvě najdeme z větší části spíše nespisovné výrazy, lidé v hierarchii na vyšších postech mluví převážně spisovným jazykem. Nespisovnost hlavní postavy však nijak neovlivňuje její vzdělanost, o které se čtenář může čtenář přesvědčit hned několikrát.

Jedním z charakteristických rysů tohoto díla je právě již zmiňovaný jazyk, který je dokladem vnitřního vývoje postavy. Čím dále recipient postupuje dějem, tím spisovněji hlavní postava hovoří. V průběhu knihy je převládající nespisovnost nahrazena spisovnými výrazy doplněnými sporadicky o výrazy nespisovné, v závěru knihy hlavní hrdina hovoří výhradně spisovně.

⁶⁶ NEFF, Ondřej. *Měsíc mého života*. Vyd. 2. Chomutov: Milenium, 1999. EFF série. ISBN 80-86201-10-4. s. 76

Spisovné výrazy

Deminutiva

Jednu z nejobsáhlejších oblastí tvoří deminutiva, slova zdrobnělá. Ta jsou v díle užita v nadměrném množství, což má poté za následek, že daná promluva vyzní mnohokrát ironicky či sarkasticky. V některých případech promluva disponuje poměrně cynickým nádechem, jindy vyzní komicky. Z kontextu je zřejmé, že právě toto byl autorův záměr. Např. *obdělniček, ohníček, obličejíček, kobereček, krabička, doutníček, cigárko, čertík, ...*

Eufemismy

Další výrazy, které se v díle objevují v menší míře, jsou slova zjemnělá. Ta mnohdy disponují funkcí zábavnou.

Např. *hodná opice, která mě uložila na kavalec a uspala líp než mamincina ukolébavka = kocovina, ...*

Dysfemismy

Obdobně jako u deminutiv, i dysfemismy mají v knize vysokou frekvenci výskytu. Opakovaně se vyskytují spolu s vulgarismy ve vypjatých situacích. Jak již bylo zmíněno výše, v průběhu děje dochází k vývoji u hlavní postavy. S tím souvisí i vývoj na rovině lexikální. Zatímco na počátku se dysfemismy objevují více, s postupem děje se četnost výskytu snižuje.

Např. *chřtán, kravál, huba, ksicht, ...*

Vulgarismy

Na počátku knihy se vulgarismy vyskytují velmi často. V některých situacích je jejich přítomnost až nadbytečná, dokonce i zbytečná. Daná promluva poté častokrát vyzní nemístně, vulgárně, občas až nepřirozeně. Avšak i u pejorativních výrazů dochází ke stejnému vývoji jako u slov zhrubělých. V průběhu děje se jejich frekvence snižuje, až vymizí téměř úplně. Na konci knihy se vyskytují už jen sporadicky.

Např. *parchanti, svinstvo, hovno, chcanky, blbci, do hajzlu, vůl, ...*

Cizí slova

Na rozdíl od titulu předchozího, kde se cizí slova, převážně anglicismy, objevovaly poměrně frekventovaně, v tomto díle se objevují jen vzácně, což je opak toho, co by běžný čtenář očekával. V následujících letech po pádu komunismu dochází k pronikání anglického jazyka do běžného života. To se poté odráží i na literatuře, ve které se anglicismy hojně vyskytují.

1. anglicismy – např. *sailor, welcome home, ...*
2. germanismy – např. *jawohl*
3. latinské výrazy – např. *executio interrupta*

Výrazy spojené s islámskou vírou

V první části se díky postavě pojmenované Jerzy Zásada recipient dostává do kontaktu s islámským náboženstvím a s výrazy a místy s ním spojenými. Čtenář se díky této postavě alespoň povrchově dovídá o muslimech a jejich víře.

Např. *Mekka, Alláh, ...*

Nespisovné výrazy

Obecně česká slova

Kromě spisovných výrazů, které v knize samozřejmě převládají, se zde objevují o výrazy nespisovné, které jsou zastoupeny slovy spadajícími do oblasti obecné češtiny. Tyto výrazy se ve velké míře objevují v první polovině knihy. Poté však v důsledku vývoje postavy převládá řeč spisovná nad nespisovnou. Obdobně jak tomu bylo s úbytkem dysfemismů a vulgarismů, dochází i k ubývání slov obecně českých, které jsou nahrazovány slovy z hovorové a neutrální vrstvy spisovného jazyka.

1. slova s protetickým V – např. *vopice, vomyl, vodjíždíme, vopravdu, volepenej, ...*
2. slova, ve kterých je záměna ý – ej – např. *každej, jedinej, nějakej, tejden, vejbuch, kterej, falešnejm, ...*
3. slova, ve kterých je záměna é – ý – např. *týct, ukecanýho, němýho, ...*

Fonetický přepis

Vedle slov z obecné češtiny se zde objevují fonetické přepisy slov anglických a německých, avšak ty se tu nevyskytují v takovém množství.

1. fonetický přepis anglických slov – např. *compjůtr, oukej, fríport, ...*
2. fonetický přepis německých slov – např. *frštendo*

Tma

Děj antiutopického románu Tma se odehrává na Zemi koncem 90. let 20. století a počátkem 21. století. Kniha popisuje tři roky, během kterých přestane fungovat elektřina, což má katastrofální účinky na celém světě, přičemž země, které jsou průmyslově více vyspělé, jsou také touto katastrofou více poznamenány než země zaostalé.

Kniha se zaměřuje na behaviorální změny, které u lidí nastávají během krizové situace, která je v tomto případě vyvolána výpadkem elektřiny. Společnost je násilně navrácena do poměrů panujících v době středověku. Záleží na každém člověku, jak se v dané chvíli zachová, přičemž toto chování nejde předem určit.

V průběhu kapitol se čtenář seznamuje s hlavními postavami. Každá postava prožívá svůj unikátní příběh ve svých vlastních kapitolách, které se vzájemně doplňují a prolínají. V určitých kapitolách se vybrané postavy střetávají. Tyto jednotlivé příběhy tvoří detailně propracovaný, ucelený děj, který je vyprávěn chronologicky za pomoci er-formy.

Vyskytují se zde i postavy nesoucí jména postav reálných (např. V. Havel, V. Klaus, M. Zeman, aj.), avšak autor ihned na začátku knihy uvádí, že veškeré podobnosti s reáliemi našeho světa jsou fiktivní.

Postavy jsou vybrány z různých společenských vrstev, podle nichž je postavám uzpůsoben mluvený projev. Do kontrastu se dostává spisovnost s nespisovností či neutralita vyjádření s až přehnanou hrubostí a vulgárností projevu. V knize však převládá spisovný jazyk, neutrální, místy hovorový. Nespisovné výrazy jsou převážně užity v kapitolách, ve kterých se vyskytují postavy s nižším vzděláním či postavy představující periferii společnosti.

Spisovné výrazy

Termíny

Jelikož se kniha zabývá hypotetickou otázkou dlouhodobého výpadku proudu, nedílnou součástí je i výskyt termínů z oblasti fyziky či astronomie.

Např. *elektrony, magnetické pole, perpetuum mobile, ...*

Historismy

V průběhu knihy dochází k regresivní transformaci společnosti, tudíž je společnost nucena navrátit se k poměrům a tradicím dob minulých, a to konkrétně do doby středověku. Tím se do mluvených projevů dostávají výrazy dnes již užívané jen sporadicky.

Např. *vozka, kočí, livrej, fiakr, štolba, ...*

Deminutiva

Obdobně jako v dílech předcházejících, i zde se vyskytují slova zdrobnělá, avšak jen v omezené míře. Tato slova jsou užita buď v kontextu s dětmi, nebo jich je užito jako prostředku k vyjádření ironie a sarkasmu.

Např. *pytlík, bříško, holčička, děvčátko, sluníčko, človíček, náměstíčko, obličejík, hvězdičky, ...*

Eufemismy

Další výrazy, které se v díle vyskytují, jsou slova zlehčující dané okolnosti. Na rozdíl od dysfemismů jsou však užity jen zřídka.

Např. *hodně vodiček – hodně alkoholu; pracovala v oblasti vymezené škarpami mezinárodního silničního tahu E 55 – byla prostitutka*

Dysfemismy

Jak již bylo zmíněno výše, v textu jsou na rozdíl od eufemismů hojně zastoupeny dysfemismy. Slova zhrubělá prostupují celým dílem, ale více se vyskytují v kapitolách, ve kterých vystupují postavy pohybující se spíše na periferii společnosti, tudíž nedisponují tak vytříbenou slovní zásobou.

Např. *ksicht, bordel, čoklové, bestie, kravál, prachy, ...*

Vulgarismy

Značnou část knihy tvoří i vulgarismy, které mnohdy doprovází v mluveném projevu již zmíněné dysfemismy. Jejich užití je místy velmi hrubé, až nemístné. Avšak jde vidět, že to byl autorův záměr a žádné výrazy nejsou užity nahodile.

Např. *debil, blbec, idiot, hovado, svině, prdel, ...*

Anglicismy

Přestože je dílo vydáno téměř deset let po sametové revoluci a ve světě dochází k masivnímu pronikání anglického jazyka do běžné mluvy, v knize se anglicismy objevují jen zřídka.

Např. *notebook, easy, CD player, messenger, travel, king, ...*

Nespisovné výrazy

Vyjma slov spisovných, značnou část promluv tvoří nespisovné výrazy, které se, obdobně jako dysfemismy či vulgarismy, objevují spíše v mluvě postav z nižší společenské vrstvy. Značné zastoupení zde mají výrazy spadající do oblasti obecné češtiny.

1. slova s protetickým V – např. *vožralej, votrava, vočima, vostuda, von, vodvázala,...*
2. slova, ve kterých je záměna ý – ej – např. *malej, velkej, úplnej, nějakej, hluchej, bejval, bejt,...*
3. slova, ve kterých je záměna é – ý – např. *hroznýho, ženský, možný, divný,...*

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo proniknout do problematiky české science fiction, konkrétně zaměřením se na jednoho z nejpřednějších současných představitelů tohoto žánru, Ondřeje Neffa. V několika málo kapitolách jsme představili jeho život i kariéru a seznámili se s jeho obsáhlou literární tvorbou, ze které jsme vybrali pár děl k podrobnější analýze.

Zaměřili jsme se na počítačové romaneto Pole šťastných náhod, román Měsíc mého života a antiutopický román Tma. Na zmíněných dílech jsme ilustrovali charakteristické rysy Neffovy literární tvorby a detailněji jsme nahlédly na specifický jazyk užitý ve zmíněných titulech. Vybrané aspekty jsme doložili na konkrétních příkladech či krátkých pasážích vyjmutých z textu.

U vybraného díla jsme nejprve stručně shrnuli obsah, vyzdvihli základní téma, motivy a poselství knihy. Analýze neušlo ani členění textu, určení kompozice a formy vyprávění. Poté jsme se detailněji podívali na vypravěče a hlavní postavy, konkrétně na jejich promluvu a pásmo a užitý jazyk. V jazyce jsme se zaměřili na výběr použitých jazykových prostředků, a to jak na výrazy spisovné, tak nespisovné. Vybírali jsme jen ty jazykové prostředky, které se v textu opakují, a tudíž se staly pro dané dílo charakteristické.

Co se týče spisovných jazykových prostředků, ve vybraných dílech byly hojně užitý dysfemismy a vulgarismy, které tvoří nejvýraznější část jazykových prostředků užitých v díle. U nespisovných jazykových prostředků převládají výrazy spadající do oblasti obecné češtiny.

Přestože jsou vybraná díla napsaná v odlišné době a za jiných politických režimů, jazyková rovina ve všech titulech si je dosti podobná a nijak zásadně se od sebe neliší. V každé knize jsou přítomny již zmíněné charakteristické rysy Neffovy tvorby. Pásmo řeči vypravěče je psáno spisovným jazykem, na rozdíl od pásma řeči postav, u kterých se opakovaně vyskytují hovorové až nespisovné výrazy.

K porozumění těchto vybraných aspektů čtenáři slouží podpůrné kapitoly orientované na lexikologickou a stylistickou rovinu českého jazyka, především kapitoly o stratifikaci českého národního jazyka a členění jazykových prostředků. Přidána je i kapitola o příznakovosti jazykových prostředků a kapitola o kompozici.

Zároveň jsou zde dychtivým čtenářům k dispozici i kapitoly zaměřující se na žánr science fiction, jeho definici, typy či vývojové fáze tohoto unikátního žánru v českém literárním prostředí, čímž si čtenář vytvoří komplexní obraz o zmíněné tematice a snáz si zařadí autora do kontextu české literární scény.

K detailnějšímu proniknutí do dané problematiky slouží seznam vybraných titulů z literatury, zabývající se uvedenou oblastí, přiložený v závěru dokumentu.

Resumé

The aim of this bachelor's thesis is to focus on understanding the issues of Czech science fiction literature. Specifically on Czech contemporary writer Ondřej Neff and his chosen works.

In a few chapters we are focusing on Ondřej Neff's life, career and literary work. We are aiming on a smaller amount of his works for further analysis.

The main focus is on the computer romaneto *Pole šťastných náhod*, on a novel *Měsíc mého života* and antiutopian novel *Tma*. On these works we are introducing Neff's characteristic literary features. Mainly we are focusing on his literary language and means of expression. We are supporting these features by evidence in the text.

Supportive chapters are helping with the understanding of the chosen features. There are chapters about lexicology and stylistics.

Other chapters are about genre of science fiction, definition of this genre, types and evolution of this genre.

Seznam literatury

Beletrie:

NEFF, Ondřej. *Měsíc mého života*. Vyd. 2. Chomutov: Milenium, 1999. EFF série. ISBN 80-86201-10-4.

NEFF, Ondřej. *Pole šťastných náhod: počítačové romaneto*. Praha: Mladá fronta, 1989. Kapka. ISBN 80-204-0045-1.

NEFF, Ondřej. *Tma*. Chomutov: Milenium, 1998. ISBN 80-86201-04-x.

Publikace:

ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3.

LANGER, Aleš. *Průvodce paralelními světy: nástin vývoje české sci-fi 1976-1993*. Praha: Triton, 2006. Fandom a SF. ISBN 80-7254-857-3.

NEFF, Ondřej. *Tři eseje o české sci-fi*. Praha: Československý spisovatel, 1985. Puls (Československý spisovatel).

HALEY, Guy, ed. *Kronika sci-fi: obrazové dějiny nejslavnějších děl science fiction v celé galaxii*. Přeložil Dina PODZIMKOVÁ. Praha: Volvox Globator, 2015. ISBN 978-80-7511-169-2.

KUDLÁČ, Antonín K. K. *Barvy černobílého světa: studie o vybraných žánrech současné české populární literatury*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017. ISBN 978-80-7560-105-6.

OUŘEDNÍK, Patrik. *Utopus to byl, kdo učinil mě ostrovem: pokus o vymezení jednoho žánru*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-395-4.

KAGARLICKIJ, Julij Iosifovič. *Fantastika, utopie, antiutopie*. Praha: Panorama, 1982. Pyramida (Panorama).

VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4973-4.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X.

Webové stránky:

Ondřej Neff. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 26. 11. 2017 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ondřej_Neff

Ondřej NEFF. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Studio Vémola: inSophy, 2011, 10. 8. 2008 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=820>

Ondřej NEFF. *Osobnosti.cz* [online]. Praha: Tiscali Media, 2018 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/ondrej-neff#cv>

Ondřej NEFF. *Aktuálně.cz* [online]. Praha: Economia, 2018, 6. 7. 2014 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: <https://www.aktualne.cz/wiki/osobnosti/ondrej-neff/r~eff5686204dd11e48ade002590604f2e/?redirected=1520933756>

BARTOSZ, Jakub a Jakub POKORNÝ. Dcera spisovatele Neffa byla zavražděna, k činu se přiznal manžel. *Idnes.cz* [online]. Praha: MAFRA, 2018, 13. března 2008 [cit. 2018-04-03]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/dcera-spisovatele-neffa-byla-zavrazdena-k-cinu-se-priznal-manzel-pxi-/krimi.aspx?c=A080313_142859_krimi_klu

FALTÝNEK, Vilém. ONDŘEJ NEFF O LUDVÍKU SOUČKOVÍ A TUŠENÍ PODRAZU. *Český rozhlas: Radio Praha* [online]. 05. 08. 2007 [cit. 2018-06-21]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/knihy/ondrej-neff-o-ludviku-souckovi-a-tuseni-podrazu>